

Mobil Aslanlı Huntürk⁸⁵
DİZİ TƏPƏRLİ ƏRƏNLƏR

Azərbaycan fiziki mədəniyyət tarixində cəldlik, çeviklik, dözümlülük, əzmkarlıq kimi bir sıra hərəkəti, fiziki və iradi keyfiyyətləri özündə ehtiva edən idman növlərindən biri də şatırdır (qaçışdır). Ümumi mədəniyyətin tərkib hissəsi, fiziki tərbiyənin isə əsas vasitələrindən olan idmanın əsas nişanələrindən biri, atletika (*qaçış – M.A.*) dünyada ən qədim tarixə, həm də çox geniş yayılmış fiziki təmrinlərdəndir. Hətta qaçış ən maraqlı və əksər vacib fiziki keyfiyyətləri bilavasitə ehtiva etdiyi üçün, onu idman növlərinin hətta «Şah»ı adlandırırlar. Bu idman növü məhz həmin fiziki əlamətlərinə görə, uzun illər dünyanın ən nüfuzlu idman bayramı olan Olimpiya oyunlarının yeganə növü olmuşdur. Qaçış fiziki tərbiyə məşğələləri və müalicə gimnastikasında da çox geniş istifadə olunur. Eyni zamanda əsas fiziki təmrin kimi idmanın bütün başqa növlərinin əsasını təşkil edir. Aparılan fizioloji tədqiqatlar göstərir ki, idmanın müxtəlif növləri üzrə yarışmalarındakı uğurların, parlaq qələbələrin əsas qayəsini bilavasitə qaçış təşkil edir. Çünki, bu bütün idman növlərindən fərqli olaraq birbaşa sağlamlığa, gümrəhlığə xidmət edir. Hətta mötəbər tarixi qaynaqlarda göstərilir ki, orta əsrlərdə qaçış uzun illər cəngavər və ruhanilərin fiziki tərbiyə proqramına daxil edilmişdir. Dahi Roma şairi Horatsi haqlı olaraq bəşər övladlarının sağlamlığını qorumaq üçün onlara qaçmağı məsləhət görürdü. İtaliyalı üləma yazırdı ki, sağlam ikən qaçmasan xəstəlikdən sonra qaçaçaqsan. Sağlam həyat tərzini üçün yaşamağa, fəaliyyətə, düşüncəyə yüksək zəmin yaradan qaçışa, cahanın ən nüfuzlu idman bayramı olan “Olimpiya oyunları”nın vətəni Yunanıstandakı Ellada qayalarının üzərinə həkk olunmuş çox müdrik bir fikir dərin diqqət çəkir: “Güclü olmaq istəyirsənsə qaç, sağlam olmaq istəyirsənsə qaç, gözəl olmaq istəyirsənsə qaç”.

Vaxtaşırı savaşı və vuruşmaları möhkəmbədənli polad əzalara malik qüvvətli döyüşçülər tərbiyə etməyi tələb edirdi. Həmin dövrlərdə gənclərin fiziki hazırlığı, fiziki inkişaf baxımından formalaşmasına xidmət edən amillərdən biri şatır olmuşdur. O dövrdə “Şatırlar” adlanan idmançılar hazırkı dövrdə idmanın qaçış növü ilə məşğul olan atletlərə uyğun gəlir. Şatırlar idmançı olmaqla bərabər, həm də peşəkar bir iş sahibi kimi fəaliyyət göstərirdi. Bu idman növünün ölkəmizdə çox qədimdən kütləvi xarakter daşması barədə maraqlı məlumatlardan biri qədim yunan coğrafiyaşünası Strabona məxsusdur. O, Azərbaycanda (Qafqaz Albaniyasında) uşaqların tərbiyəsi işində bir sıra idman növü ilə yanaşı, qaçış idman növünü də qeyd edir və onun əlahiddə əhəmiyyətindən danışır. Həmin məsələyə toxunan müəllif qeyd edir ki, qaçış yarışlarında qaliblər üçün hökmdarlar tərəfindən xüsusi mükafatlar təyin edilmişdi (4, s. 183).

Həmin dövrdə uşaq və gənclərin hərtəfli və əhəngdar inkişafına, onların yüksək fiziki-hərbi hazırlığına nail olmaq üçün müxtəlif fiziki təmrinlərinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Aparılan çoxsaylı tarixi təcrübələr göstərir ki, qəhrəmanlığı ən başlıca amillərdən biri, bilavasitə və bilavasitə yüksək fiziki hazırlıq, fiziki-cismani yetkinlik və dərin iradi-əxlaqi keyfiyyətlərdir. Dahi yunan filosofu Sokratın dərin mənə yüklü fikirləri buna bir daha sübutdur: “Uşaqlar beş yaşından iyirmi dörd yaşınadək atıcılıq, atçılıq, gülüş üzrə təlim görürlər. Müəllimliyə ən müdrikləri seçirlər. Müəllim təlimi şagird səviyyəsinə uyğunlaşdırılmış əfsanəvi əhvalatlarla qovuşdurur və dərslərində tanrı və cəsur ərlərin qəhrəmanlığı haqqında nəgməli və nəgməsiz hekayələr söyləyir. Səhər şəfəqi ərəfəsində müəllimlər uşaqları oynadıb məcbur edirdilər ki, jər bir qrupda 50 nəfər olmaqla 30-40 stadi, yəni 5 km-ə yaxın məsafəni qət edib bu barədə hesabat versinlər ...” (1, s. 65).

Ölkəmizdə istər Ağqoyunlular, istərsə də Səfəvilər dövründə şatırlar tərbiyə edib yetişdirmək işinə uşaqlıqdan başlanırdı. Həmin fiziki məşqlər prosesində onlara yolu yeyin yerinə qaydalarını, yaxın (*sprint qaçışı – M.A.*) və orta məsafələrə sürətli qaçışı, daha sonrakı mərhələlərdə çox uzaq məsafələrə (*kross, yaxud marafon qaçışı – M.A.*) qaçışın texniki-taktiki fəndlərini öyrədirdilər.

Vətənimizdə olmuş məşhur ərəb səyyahı İbn Bəttutə, fransız səyyahı Jan Şarden, hollandiyalı səyyah Lubernin və b. Azərbaycanda şatırlarla bağlı qeydləri böyük maraq doğurur. Şatırların növləri (süvari və piyada qasidlər) habelə onların geyim formaları və bu idman geyim formasının müxtəlif dövrlərdə necə dəyişməsi barədə onların təsvirləri zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Klassik söz ustalarının əsərləri ilə yaxından tanış olduqca onların obrazların dili ilə təkcə hər hansı bir hadisəni ya tərbiyəvi və ya digər bir məqsədlə qələmə alınmasının şahidi oluruq. Burada həm də xalqımızın tarixi keçmişinə aid onun yaşayışı və məişətinin çox incə şəkildə təsvir olunması izlərinə rast gəlirik. Ədəbiyyatımızda misilsiz mənəvi sərvətləri ilə bizlərə əvəzsiz, dəyərli ərmağan qoymuş Qətran Təbrizi, Xaqani Şirvan, Məhsəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi, Nəsrəddin Tusi, Marağalı Əvhədi, Yusif Məddah, Arif Ərdəbili, Əssar Təbrizi, Qazi Bürhanəddin, İmaməddin Nəsimi, M.Cahanşah Həqiqi, Şah İsmayıl Xətai, Məhəmməd Füzuli, Məşhi, Məhəmməd Əmani, Fədai, Məchur Şirvani və b. əsərləri belə maraqlı mənbələrə misaldır.

Yuxarıda göstərilən ədəbi nümunələr, dəlillər və faktlar bir daha sübut edir ki, sözün ecəzkar qüdrətini, habelə böyük sənətkarlıqla yaradılan dərin mənə yüklü poetik sərvətləri yüksək səviyyədə mənalandırmaq üçün xalqımızın ölməz söz bəhədlərinin şahmat, çovkan, qəpəq, cirid, zorxana və s. kimi oyunlarına müraciət etmələri mənəvi dəyərlərimizin milli-tarixi, mənəvi şüurumuzda və yaddaşımızda qərarlaşmasını təsdiqləyir. Səfəvilər dövründə şatırlıq həm də bir peşə kimi nəsil-dən-nəslə, atadan oğula keçirdi. Bu, gənclərin sağlamlığını

⁸⁵ BDU-nun baş elmi işçisi, pedaqogika üzrə elmlər doktoru

qoruyur, onların zirək, çevik və dözümlü bir atlet kimi yetişməsinə gözəl zəmin yaradırdı.

Xalqımızın fiziki mədəniyyət tarixinin araşdırılması bir daha sübut edir ki, bu mədəniyyətin yaradıcıları olan ayrı-ayrı böyük şəxsiyyətlərin qazandığı uğurlar bilavasitə onların sağlam həyat tərzinə əsaslanırdı. Məhz bu cür həyat yolu onlara saf bədən, sağlam düşüncə, iradi güc və xarakter bütövlüyü bəxş etmişdir.

Şərq ölkələrindən Türkiyə, İran, Hindistan, Zaqafqaziya və sair ölkələri gəzib dolaşmış, xüsusilə də Azərbaycanın XVII əsrə dair tarixinin öyrənilməsi üçün dəyərli mənbə olan on cildədən ibarət «Səyahətnamə» əsərinin müəllifi Jan Şardenin yaradıcılığında ölkəmizin həyatında bu idman növünə diqqət və marağın təsiri özünü müxtəlif səpgidə əksini tapır.

Vətənimizin Təbriz, Ərdəbil, Naxçıvan, Culfa, Mərənd və digər bölgələrində olaraq bu diyarların siyasi və iqtisadi vəziyyəti, tarixi abidələri, ticarət və sənətkarlıq, əhəlinin məşğuliyyəti, xüsusilə də mədəniyyəti, o cümlədən fiziki mədəniyyəti barədə olduqca maraqlı bilgilərə toxunmuşdur.

Şatır ərəb sözü olub çörəkçi, qasid, çapar, ustad, çevik və həmişə qulluqda olan adam mənasını ifadə edir. Məşhur fransız səyyahı Jan Şardenə görə, şahın piyada nöqərləri də şatır adlanırdı (3, s. 196). Orta əsrlərdə idmanın qaçış növü ilə məşğul olanlara şatır deyilməklə yanaşı, idman yarışlarında qalib gələnləri isə dövlət qasid, çapar, qarovul kimi fəxri xidmət sahələrinə elə şatır adı ilə təyin edirdi. Şatırlar qaçış və müxtəlif oyunlarda xüsusi təlimlər keçir, dözümlü, qətiyyət, fərasət, cəldlik və s. kimi iradi, fiziki keyfiyyətlər qazandıqdan sonra seçilib qeyd olunan xidmət sahələrinə göndərilirdilər. Səfəvilər dövründə şatırlıqla bağlı idman oyunları dövlət səviyyəsində keçirilir və sarayda xüsusi şatır təşkilatı fəaliyyət göstərirdi və eyni zamanda onları müşayiət edir, yol göstərir və enyi zamanda həmin şəxslərdən qasid kimi də istifadə olunurdu (2, s. 174, 182).

Kiçik yaşlarından xüsusi idman təlimləri ilə məşğul olan uşaqlar şatır olmaq istəsələr bu sahədə xüsusi hazırlıq mərhələsini başa vurduqdan sonra bu adı almaq üçün çətin sınaqdan keçməli idilər. Belə ki, idmançı sınaq yarışında əvvəlcədən müəyyən olunmuş məsafəni təyin olunan vaxtda qaçaraq imtahandan keçdikdən sonra şatır adı alırdı (2, s. 174, 182). Sınaq yarışı təntənəli tamaşa şənliyi ilə keçirilirdi. Təntənəli şatır idman oyununun gününü və qaçış saatını şah münəccimlərlə məsləhətləşərək təyin edib, qaçış məsafəsini müəyyənləşdirib şənliklərə birbaşa nəzarət edirdi. 1667-ci ilin may ayının 26-da Şah Süleymanın münəccimlərinin müəyyənləşdirdiyi xoş gündə şatır oyunu keçirilməsi haqqında Şarden yazırdı: “O zaman şahın yaxınlarından olan tufəngçibəşi şatırı gecə tamaşadan qabaq Şah Süleymanın hüsuruna göndərdi. Şahənşah da vəd etdi ki, əgər o göstərilən qaçış mərhələlərini müvəffəqiyyətlə sona (finişə) yetirsə, onu “Şatır” seçəcək və ona mükafat olaraq bir dəst paltar verəcək. Həm də ona səhər saat dördə qaçışa başlamağa icazə verdi. Belə ki, o dan yeri sökülən kimi hərəkətə başlamalı idi. Beləliklə, onun vaxtından bir saat əvvəl qaçışa başlamasına razılıq verilmişdi. Şah tez fərman verdi ki, mağazaları fərs və xalı ilə bəzəsinlər, dükanlara bəzək vursunlar, yol boyu küçələrə su səpsinlər. Bu tərtibat can-dildən yerinə yetirildi. Səhər hər yer və hər şey bəzəkli, təmtəraqlı və təmiz, səliqəli idi. İsfahan meydanı olduqca təmiz rəqs salonuna çevrilmişdi. Alaqaının qarşısında uzunluğu 80 və eni 30 ayaq olan hündürlüyü, en və boyu mütənasib, qızıl sütunlu, yaraşıqlı bir çadır və şatırın keçəcəyi meydana tərəf açılmışdı” (3, s. 196-197).

Fransız məşhur səyyahın həmin maraqlı səhnə ilə bağlı təəssürləri bir daha diqqət çəkir. Şatır dan yeri söküləndə alaqaından 6,5 fərsəh aralı olan sütunlara doğru dayanmadan qaçmalı və oradakı on iki oxu ardıcıl olaraq özü ilə gətirməli idi. Qeyd olunan sütunların yanında alaqaı yanındakı çadırın yarısı boyda başqa bir çadır da qurulmuş və onun içi xonça və s. ilə bəzədilmişdi. Burada on iki oxdan başqa şal və həmayıl da vardı ki, onları da şatır geri dönərkən alaqaıya gətirməli idi (3, s. 197, 202).

Şənliyə dəvət edilən əyanlar üçün alaqaı qarşısında qurulmuş çadıra nəfis və ərif parçalardan astar çəkilmişdi. Onun döşənməsinə bahalı xalılar sərilmiş və onların üstünə isə balişlar döşənmişdi. Çadırın sütunlarında yuxarıdan aşağıya qotaz və çıqqalar asılmışdı. Bu izdihamlı meydanın bir küncündə müxtəlif cür içkilər üçün xüsusi qiymətli qızıl camlar və qablar, şirniyyat, çərəz, quru və təzə meyvələrlə dolu qızıldan böyük sinilər qoyulmuşdu. Əyinlərində rəngbərəng və müxtəlif cür bəzəkli paltarlar olan 20 nəfərə qədər şah şatırı qonaqlara lazımi ehtiram göstərirdilər. Şah qvardiyasının qapıçıları çadırın girəcəklərində dayanmışdılar və səltənətin mühafizəçiləri olan qorçular meydanın gediş-gəliş yerlərində sıraya düzülmüşdülər. Sözsüz ki, bu qorçular meydan və şəhərdə bayram şənlikləri ərzində sakitliyi və əmin-amanlığı təmin etməli idilər. Sarayın (alaqaı) böyük qapısı ilə üzbəüz 9 baş fil cərgə üzrə bağlanmışdı. Hər filə bəzəkli paltar geymiş xüsusi filban (filəbaxan, fil saxlayan) baxırdı. Ən böyük fil şah üçün təchis olunmuşdu və onun belinə kəcavə qoyulmuşdu. Bundan əlavə, meydanın cənub hissəsinin bir tərəfində vəhşi canavarlar (hansı ki, ov etmək üçün böyütmüşdülər), o cümlədən şir, bəbir, pələng, vəhşi pişik və s. görünürdü. O biri tərəfdə isə ağ öküzlər qoşulmuş arabalar, nər öküzlər, camış, canavar, qoç və s. kimi döyüş heyvanları yerləşdirilmişdi. Meydanın o biri başında, yəni onun şimal hissəsində də əyləncə və tamaşa üçün rəqqasələr qrupu, yüz cür fokus və kələk göstərən küçə aktyorları, seyrbazlar, qılıncoynadanlar, kukla tamaşası göstərənlər, musiqi dəstələri var idi (3, s. 197, 200). Müəllif sonra qeyd edir ki, meydanla yanaşı, şatırların marşrutları üzrə məhəllə və küçələrin əksəriyyəti, üstüörtülü keçidlər də çox heyranedicilik şəkildə bəzədilmişdi. Bəzi mağazalar silah salonu kimi silahlarla zینətləndirilmiş və ora şüarlar da yapışdırılmışdı. Küçələrə su səpib, güllər düzmüşdülər. Səhərin ətrafına bayraqlar sancıb qala bürclərini də bu qayda ilə bəzəmişdilər (3, s. 200-201).

Məşhur fransız səyyah Şarden sözüünə davam edərək göstərir ki, şatırın keçdiyi yolun kənarındakı böyük məmurların əksəriyyətinin evinin qapısı qarşısında stolların üzərində “buxudanlar” (siqaret üçün), güləb, şirniyyat və çərəz siniləri görünürdü. Şatırlar yol boyu yerləşən musiqiçilərin çaldıqları təbii və kərəmay sədaları altında hərəkət edirdilər (3, s. 202).

Əsərdən bəlli olur ki, şatır geyimləri Şardenin diqqətindən qətiyyəən yayınmamışdır: Şatır geyimi köynəkdən, kətdən nazik olan gümüşə tutulmuş parçadan hazırlanmış və yanlarını örtən sadə və təmiz alt köynəyindən ibarətdir. Bir neçə laylı ağ parçanı (ağ şal) xaçvari bədənində dolayıb sinə və yanı örtərək kəməre bərkidirdilər. Ayağını baldırları arasından başqa bir ağ parça ilə örtüb möhkəm bağlayırlar. Qolları, qıçları, baldırları, topuqları açıq olub gül və cövüz, darçın yağının qarışığından olan açıq yaşıl boya ilə rənglənmişdi. Şatırın başmağının altı olmadığına görə əslində o ayaqyalın idi. Ancaq ayaqqabının bağları vardı. Dimdiyi bilinməyən papağını isə qulağına qədər dartmışdı. Şatırın papağından, boynundan, qolundan, bədənindən dualar asılmışdı (3, s. 200).

Fransalı səyyah həm də gərgin və maraqlı keçən yarışa hakimlik işini də diqqətə çəkir. Belə ki, şatır hərəkətə başladığında böyük məmurların 16, ya da 20 nəfər ayaqqabısı şatırın yan tərəflərində münasib üsulla gedərək bir-birini əvəz edirlər. Şatırdan 20 addım irəlində isə 20-30-dan çox atlı çaparaq gedirlər. Əslində onlar qaçısa şatıra nəzarət üçün deyil, mərasimin təntənəli keçməsinə görə qoşulmuşdular. Şahın xüsusi çaparı isə bütün marşrut boyu şatırın arxasınca gedərək onu izləyir, sınağın düzgün icrasına nəzarət edirdi (3, s. 200-203).

Yan şarden yarışda fərqlənən qaliblərə müxtəlif priz və mükafatların verilməsini də vurğulayır. Nəzarət altında hərəkət edən şatır qəbul olunmuş qaydaya görə qaçışın ilk dövrəsini xüsusi ədə ilə, yəni qollarını oynada-oynada, tullana-tullana dayanmadan başa vurmali idi. Ancaq başqa dövrlərdə tənəffüsə icazə verilmirdi. Beləliklə, şatır altı dövrəni altı saata başa vurmuş, yeddinci dövrdə əlaqəyə yaxınlaşdıqda onu səsi üç fərsəhdən eşidilən sədaları ilə qarşılamışdılar. Səyyah yazır ki, qaçış başa çatdıqdan sonra şah şatıra bir dəstə paltar və 50 tümən (500 livr) pul mükafatı təqdim edib, eyni zamanda onu şatırbaşı vəzifəsinə təyin etmişdi (3, s. 204-205; 207-208).

Beləliklə, fiziki inkişaf, cismani və mənəvi sağlamlıq, sağlam həyat tərz, habelə oyun, qaçış, üzgüçülük, turizm, gimnastika kimi fiziki tərbiyə nişanələri ümumi tərəqqinin və rifahın əsasıdır. Fiziki mədəniyyət, fiziki tərbiyə, təmrinlər və oyunlar əhəlinin sağlam həyat tərzinin və onun mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan yaradan çox mühüm vasitələrdir. Odur ki, yaşından, cinsindən və peşəsindən asılı olmayaraq bütün cəmiyyət üzvləri sağlam həyat tərzinə sıxı bağlılığı ilə yanaşı, idman qaçış (atletika) növü onların gündəlik məişətlərinə daxil olmaqla mühüm vermiş çevrilərək, bəşər övladlarının həyatına sevinc, gümrahlıq, sağlam ruh, ovqat bəxş etməsi deməkdir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev K., Əliyeva F. Azərbaycan antik dövrdə (e.ə. IV b.e. III əsrləri). Bakı: Azərşə, 1997.
2. Dadaşzadə M.A. Azərbaycan xalqının orta əsr mənəvi mədəniyyəti. Bakı, "Elm", 1985.
3. Şarden J. Səyahətname-ye Şarden. Tərcümə-ye Məhəmməd Abbasi. c.4, Təhran, h. 1336.
4. Страбон. География в 17-ти кн./ Под общ. ред. С.Л.Утченко. Л., "Наука", 1964.
5. Спорт и образ жизни. Сб. статей / Сост. В.И.Столяров, З.Кравчик. М.: Физкультура и спорт, 1979.
6. Мурахов И.В. Спорт и физическая красота человека. Киев: Рад. Школа, 1981.
7. Теория физического воспитания. Учебник / Под общ. ред. И.М.Кочяковского. М.: Физкультура и спорт, 1961.
8. Чикин С.Я. Физическое совершенствование человека. М.: Медицина, 1976.

XÜLASƏ

Məqələdə fiziki tərbiyə, fiziki yetkinlik və sağlam həyat tərz kimi iradi-əxlaqi keyfiyyətlərin antik dövrdə türk bəhəddarlarının əvəzsiz mənəvi sərvəti olduğu vurğulanır. Məhz bu kimi hərbi-fiziki veridşlərə mükəmməl yiyələnmiş türklər tarix boyu atıcılıq, güləş, əlbəyaxa döyüş, atçapma və s. kimi fiziki bilik, bacarıq və veridşlər sayəsində daim dünyaya ağalığ etmişlər.

İdmanın ən öncül növü olan qaçışın xüsusilə Səfəvilər dövründə dövlət səviyyəsində yüksək qiymətləndirildiyi, şatırların xüsusi peşə kimi formalaşdığı və saraylarda mütəmadi olaraq təşkil olunmuş təntənəli yarışların fiziki tərbiyənin bir hissəsi olduğu məqələdə izah edilir. Həmçinin Strabon, İbn Bəttutə və Jan Şarden kimi məşhur zəka sahiblərinin şahidi olduqları bu fiziki mədəniyyət ilə bağlı qeydləri məqələdə xüsusi diqqət çəkir. Habelə bu maraqlı idman yarışlarında şatırların geyimləri, yarış qaydaları, qaliblərin mükafatlandırılması və s. kimi məqamlar ətrafı təsvir edilir. Müəllif bu kimi fiziki keyfiyyətlərin araşdırılmasında yüksək hünər və cəngavərlik hissinin türk sərkərdələrinin yenilməz şücaətində mühüm rol oynadığını da önə çəkir.

Açar sözlər: *Fiziki mədəniyyət, cismani yetkinlik, fiziki tərbiyə motivləri, iradi-əxlaqi keyfiyyətlər, bəhəddarlıq və qəhrəmanlıq, sağlam həyat tərz*

ДОБЛЕСТНЫЕ ГЕРОИ

Резюме

В статье подчеркивается, что такие волевые и нравственные качества, как физическое воспитание, физическая зрелость и здоровый образ жизни, были незаменимым духовным богатством турецких бахадиров в древности. Турки, в совершенстве владеющие такими воинскими и физическими навыками, на протяжении всей истории занимались стрельбой, борьбой, рукопашным боем, грэпплингом и т.д. Они всегда доминировали в мире благодаря своим физическим знаниям, навыкам и привычкам.

В статье поясняется, что бег, самый новаторский вид спорта, высоко ценился на государственном уровне, особенно в эпоху Сефевидов, что шатыры формировались как особая профессия, а церемониальные состязания, регулярно организуемые во дворцах, были частью физической культуры. Также в статье особое внимание привлекают заметки об этой физической культуре, засвидетельствованные известными интеллектуалами, такими как Страбон, Ибн Баттута и Жан Шарден. Кроме того, в этих интересных спортивных состязаниях учитывается одежда верблюдов, правила соревнований, награждение победителей и т.д. такие моменты подробно описаны. Автор также указывает, что высокое мастерство и чувство рыцарства сыграли важную роль в непобедимой храбрости турецких полководцев при проверке таких физических качеств.

Ключевые слова: Физическая культура, физическая зрелость, мотивы физического воспитания, волево-нравственные качества, доблесть и героизм, здоровый образ жизни.

VALOR AND HEROISM

The article emphasizes that voluntary and moral qualities such as physical education, physical maturity and a healthy lifestyle were the irreplaceable spiritual wealth of Turkish Bahadirs in antiquity. Turks, who have mastered such military-physical skills, have always dominated the world thanks to their physical knowledge, skills and habits, such as shooting, wrestling, hand-to-hand combat, etc.

It is explained in the article that running, the most pioneering type of sport, was highly valued at the state level, especially during the Safavid era, that shatyrns were formed as a special profession, and ceremonial competitions regularly organized in palaces were a part of physical education. Also, the notes about this physical culture witnessed by famous intellectuals such as Strabo, Ibn Battuta and Jean Chardin draw special attention in the article. In addition, points such as the clothing of the camels, the rules of the competition, the awarding of the winners, etc., are described in detail in these interesting sports competitions. The author also points out that the high skill and sense of chivalry played an important role in the invincible bravery of Turkish commanders in the examination of such physical qualities.

Keywords: Physical culture, physical maturity, motives of physical education, will-moral qualities, valor and heroism, healthy lifestyle

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova